

ՊՐՈՖ. ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ

Նախագահ Մայր Աթոռի ճարտարապետական
հանձնաժողովի

ԽՈՐԱՆ ԼՈՒՍՈՒ ԵՎ ՀԱՎԱՏՔԻ

Հայ ժողովրդի պատմության այս արմատական վերափոխման շրջափուլում՝ Հայաստանի անկախ հանրապետության ստեղծման իրավիճակում, երբ հնարավոր դարձավ հաղթահարել անցյալ վարչակարգի օրոք տառամայակներ տևող կրոնահալած պայմանները, ծայր առավ ժողովրդի զանգվածային դարձը դեպի հավատքն ու Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցին, հոգևոր սննդի կարիքը դարձավ համատարած:

Որպես պատմական այդ շրջադարձի առհավատչյա հանրապետության տարբեր քաղաքներում ու բնակավայրերում, մասներքին սփյուռքի հայաշատ քաղաքներում, սկսեց ավելանալ գործող եկեղեցիների թիվը ու կառուցվում են նոր եկեղեցիներ այնտեղ, որտեղ դրանք չկային կամ ավերվել էին¹:

Բացառություն չէր կարող կազմել մայրաքաղաք Երևանը, քանզի նրա մի քանի եկեղեցիները զոհ էին դարձել քաղաքաշինության շահերին, իսկ մնացածները, թեև Վազգեն Ա. Կաթողիկոսի գահակալության տարիներին հիմնովին վերանորոգվեցին կամ վերակառուցվեցին ու ըստ պատշաճի բարեզարդվեցին, սակայն չեն բավարարում հավատացյալների օր ըստ օրե ավելացող հոգևոր կարիքները: Այդ կապակցությամբ էլ հասունացել էր Երևանի արդի քաղաքաշինության ու ճարտարապետական մակարդակին համապատասխան մի նոր, Մայր տաճարի կառուցման հարցը:

Տաճարի կառուցման մասին հաղորդագրության մեջ կարդում ենք. «Մայր Աթոռիս Դիանը երջանիկ է ավետելու մեր սրբ եկեղեցուն և հայ հաւատաւոր ժողովրդին ի Հայաստան և ի սփիւռս աշխարհի, որ Գերագոյն Հոգևոր խորհուրդի և Մայր Աթոռիս ճարտարապետների յանձնաժողովի, ի նշանավորումն Հայաստանում քրիստոնէությունը պաշտոնական կրոն հրոչակելու հազար եօթը հարիւր ամեակի, 1989 թուականի յուլիսի 14-ի համատեղ նիստում որոշեցին մայրաքաղաք Երևանում կառուցել մի մեծաշուք եկեղեցի հայկական դասական ճարտարապետական ոճի հիման վրայ, որ-

¹ Տես «Էջմիածին» ամսագիր, 1989, էջ 10:

տեղ շուրջ երկու հազար հինգ հարիւր հաւատացեալներ կարողանան միատեղ աղօթել:

Դիւան Մայր Աթոռի»²

Ս. Էջմիածին, 18 յուլիսի 1989 թ.

Հիշյալ որոշումից հետո սուրբ Էջմիածնի Մայր Աթոռը միջնորդեց Երեւանի քաղաքապետարանի առջև համապատասխան հողամաս տրամադրելու վերաբերյալ: Քաղաքապետարանն իր 1990 թ. ապրիլի 4-ի № 8/47 որոշմամբ հարմար գտավ Մայր տաճարի կառուցմանը տրամադրել մայրաքաղաքը կիսով չափ օղակող շրջանային այգեպուրակի համարյա վերջում, դեպի երկաթուղային կայարանը տանող Տիգրան Մեծ մայրուղուն չհասած բարձրադիր հատվածը (15640 մ² չափերի), հարևանությամբ Երվանդ Քոչարի փողոցին: Պիտի խոստովանել, որ հատկացումը վիճահարույց եղավ որոշ մասնագետների կողմից (այն կապակցությամբ որ տաճարի տեղադրությամբ կրճատվելու է մայրաքաղաքի հասարակական կանաչի տարածությունը), սակայն իրավիճակն այնպիսին է, որ տրամադրածից ավելի հարմար տարածք այժմ հնարավոր չէ գտնել բուն կառուցապատված Երեւանի որևէ մասում՝ առանց իրացման համար մեծածախս և սշխատատար ջանքեր գործադրելու (ինչը կարող է խոչընդոտել շինարարությունը արագորեն՝ մինչև 2001 թվականը իրականացնելուն):

Սուրբ Գրիգոր Լուսավորիչ անունը կրող Երևանի Մայր տաճարի հիմնարկեքի հանդիսավոր արարողությունը խոուներամ բազմության և իշխանության ներկայացուցիչների մասնակցությամբ տեղի ունեցավ 1990 թ. մարտի 31-ին, շաբաթ օրը³: Օրվա հանդիսավոր արարողության բացման խոսքով հանդես եկած Երևանի քաղաքապետ Արտաշես Գեղամյանն իր ելույթը սկսեց հետևյալ խոսքերով.

«Հայ ժողովրդի վաղնջական պատմության բոլոր ժամանակահատվածներում էլ կրոնի դերը մեծանշանակ է: Գտնվելով հին աշխարհի առևտրական մեծ ճանապարհների խաչմերուկներում, դառնալով կայսրությունների, զանազան ասպատակիչների ռազմական գործողությունների թատերաբեմ, Հայաստանը դարերի ընթացքում ստիպված է եղել մշտապես պայքարել իր գոյության համար :Ամեն մի զավթիչ մտնելով հայոց հողը, փորձել է ոչ միայն հպատակեցնել ժողովրդին, այլև ուծացման ենթարկել նրա լեզուն, հավատքը, ավանդույթները, սովորությունները: Այդ ամենի դեմ պայքարում զորավիգ է եղել նրա հավատն ու կրոնը»:

Բացարձակ ճշմարտություն: Դրան ավելացնենք նաև, որ հայ եկեղեցին է գտնվել ժողովրդի շահերի պաշտպանության դիրքերում, երբ Հայաստան աշխարհը զրկվել է պետականությունից:

«Կանցնեն տարիներ,—ավարտում է իր խոսքը քաղաքապետ Գեղամյանը,—հայոց հինավուրց մայրաքաղաքում վեր խոյացած հավատի նոր տաճարում խնկարույր անաղարտությամբ կցուցվան ու կբուրեն մեր ժողովրդի հույսի, հավատի, սիրո, հավերժության մոմերը, նրա միասնության ու անմահության պայծառ առհավատչյան, իսկ նրա հուսո ու հավատի պղնձաձայն զանգերն էլ մշտաբար կպահեն մեր խիղճը, մշտապես հի-

² «Էջմիածին» ամսագիր, 1989, է, էջ 11:

³ Մանրամասն նկարագրությունը տես «Էջմիածին» ամսագիր, 1990, Բ—Գ, էջ 29—35:

շեցնելով մեզ փորձության ծանր ժամերի, մեր ապագայի, մեր ժողովրդի ճակատագրի հանդեպ՝ մեր պարտքի զգացման մասին»:

Այնուհետև հանդես է գալիս Վեհափառ Հայրապետ Վազգեն Ա-ն:

Բազմության համակ լուսության մթնոլորտում հնչում են նրա հոգեպարար խոսքերը:

Արտաբերելով Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու հիմնադիր սուրբ Գրիգոր Լուսավորչի «Եկեք կառուցենք Լուսոյ սուրբ Խորանը, որովհետև նրանից ծագեց մեզ լոյս, Հայաստան աշխարհի վրայ» հայտնի կոչը, որով մեծ սուրբը առաջին անգամ դիմեց հայ ժողովրդին 301 թվականին, սուրբ Էջմիածնի տաճարը հիմնադրելիս, այնուհետև Վեհափառ Հայրապետը հանգամանորեն անդրադարձավ հայ եկեղեցու անցած փառավոր ուղուն, նրա ունեցած ծանրակշիռ դերին մեր ժողովրդի պատմական ճակատագրում:

Տաճարի հիմնարկեքի արարողության և այդ առթիվ դրված հուշաքարի օրհնումը նա իրավացիորեն գնահատում է որպես մեր օրերում Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու վերագարթոնքը խորհրդանշող պատմական մի նշանավոր իրադարձություն:

«Իմ հայացքը ուղղելով դեպի մոտ ապագան, մոտ տասը տարի հետո,—շարունակում է Վեհափառ Հայրապետը,—իմ հոգու աչքերով տեսնում եմ այն հոյակապ տաճարը, որ պիտի բարձրանա այստեղ, և սուրբ խաչը պիտի սլանա դեպի երկինք: Հավանաբար ես այստեղ չեմ լինելու, բայց գուցե կհիշեք ինձ այդ օրը»:

Ավարտելով իր խոսքը նա մաղթեց՝ «Թող Աստված օրհնի մեր Ա. Եկեղեցին, թող Աստված օրհնի համայն հայ հավատացյալ ժողովուրդը ի Հայաստան և ի սփյուռս աշխարհի, թող Աստված օրհնի մեր Մայր Հայրենիքը և մեր հայրենի պետությունը, հավիտենական Հայաստանի: Մենք մեկ հավատք ունենք, մեկ եկեղեցի, մեկ ազգային մշակույթ և մեկ Մայր Հայրենիք: Աղոթենք նրանց անասանության մեր բոլորի արդար իղձերի հաղթանակի համար»:

Այնուհետև ձայնը տրվեց տողերիս հեղինակին: Արժանահիշատակ այս արարողությամբ սկսվող և այնուհետև մայրաքաղաքի հինավուրց հողի վրա մի նոր, առավել հոյակապ տաճարի կառուցումը դիտելով որպես խորհրդանշիչ բարոյագաղափարական այն արմատական վերափոխումների, որոնց ձեռնամուխ է եղել մեր հայրենիքը, վստահություն հայտնեցի, որ նորակառույց Մայր տաճարը հիրավի պիտի դառնա մայրաքաղաքի ճարտարապետական զարդերից մեկը, հայկական եկեղեցական ճարտարապետության մերօրյա մի մեծագործություն:

Արժանին մատուցելով Վազգեն Ա. կաթողիկոսի տասնամյակներ տևող շինարարական բեղմնավոր գործունեությանը, որին վկա եմ և աջակից իր գահակալության բոլոր տարիներին, մաղթեցի նրան արևշատություն, առողջություն, կորով ու եռանդ, որպեսզի կենդանության օրոք իրականացված տեսնի այսօր հիմնադրվող տաճարի կառուցումը՝ ի վաշելումն մեր հավատացյալ ժողովրդի Հայրենիքում և ի սփյուռս աշխարհի:

Հիմնարկեքի արարողությունն ավարտվեց Ա. Սարգիս առաջնորդանիստ եկեղեցու երգեցիկ խմբի կողմից «Տերունական աղօթք»-ի կատարմամբ և Վեհափառ Հայրապետի կողմից տաճարի հիմնաքարի օրհնությամբ:

Քարի վրա քանդակված է խաչ և մետրայան գեղեցիկ գրերով արձանագրված է՝ «Այստեղ կառուցուելու է Երեսան քաղաքի Մայր տաճարը յա-

նուն Ա. Գրիգոր Լուսաուրչին նուիրում հայ եկեղեցու հիմնադրության 1700 ամեակին. Մայր Աթոռ սուրբ Էջմիածին, 31 մարտի 1990 թ.»:

* * *

Հիմնարկերի հանդիսավոր արարողությունից հետո Սուրբ Էջմիածնի Մայր Աթոռի առաջնահերթ հոգսը եղավ կառուցվող տաճարը լիարժեք նախագծով ապահովելը: Նպատակահարմար գտնվեց դրա համար հայտարարել մրցույթ, մասնակցությամբ Հայրենիքի և սփյուռքի հայ ճարտարապետների: Այդ մասին թերթերում հայտարարություն է տրվում 1990 թ. ապրիլի 16-ին, առաջադրանքը վերցնելու համար նշանակելով ժամկետ՝ հունիսի 15-ը, իսկ արտասահմանյան մասնակիցների համար՝ հուլիսի 15-ը:

Հայտարարության մեջ ամփոփ շարադրված են մրցույթի հիմնադրույթները, իսկ նախագծերի հանձնման համար, նկատի ունենալով դրանց բարդությունը, տրվել է ժամանակ մեկ և կես տարի, մինչև 1991 թ. դեկտեմբերի վերջը:

Մրցույթի մասնակիցների համար կազմված նախագծային առաջադրանքը պարունակում է 20 կետից բաղկացած նախապայմաններ և նախագծերի լուծման նկատմամբ ներկայացվող պահանջները, նաև ոճական կարգի (հայկական ճարտարապետության դասական ոգով և միաժամանակ՝ արդիական նկարագրով): Աղոթասրահի տարողության չափը իջեցվել է մինչև 1500 հոգի:

Առաջադրանքին կցված էին երեք փաստաթղթեր.

ա) տեղանքի հանքաքանական հետազոտության վերաբերյալ եզրակացություն,

բ) հատկացված հողամասի սխեմատիկ հանույթը 1:2000 մաշտաբով,

գ) տեղանքի գեոդեզիական հանույթը 1:1000 մաշտաբով⁴:

Սահմանվում է կարգ, համաձայն որի թվարկվում է ներկայացվելիք նախագծերի կազմը՝ վրաները հնգանիշ թվերով խորհրդանշաններ (դևիզներ), իսկ նախագծերի քննարկումն ու ընտրությունը վստահվում է Հոգևոր Խորհրդի կողմից նշանակված մրցույթային հանձնաժողովին: Ներկայացված նախագծերից առավել հաջող երեք նախագծերի հեղինակները կվարձատրվեն տաս հազարական ուրբով, իսկ նախագծերից մեկի ընտրությունը կվերապահվի Վեհափառ Հայրապետ Վազգեն Ա-ին:

Մինչ մրցույթի մասնակիցները գործի անցան, արդյունքների համար ինչ-որ չափով մտավախություն կար, քանզի հայրենի ճարտարապետների համար թեման անձանոթ էր, նոր էր ու չմարսված, թեև բոլորն էլ ունեն ճարտարապետական հայեցի դաստիարակություն: Հայ ճարտարապետության պատմության դասընթացն անցնելիս, նրանք ծանոթացել են նաև հայկական եկեղեցական ճարտարապետությանը, ուստի հուսանք, որ կկարողանան հաղթահարել ստեղծագործական այս բարդ ու պատվավոր թեմայի լուծման ճանապարհին առաջացած դժվարությունները: Իսկ ինչպիսին են սփյուռքից ստացվելիք նախագծերի հեղինակների կարողությունները,

⁴ Հարկ է նշել, որ առանց ճարտարապետական հանձնաժողովի քննարկմանն արժանացած ինչպես առաջադրանքի, այնպես էլ հանույթային գծագրերի ոչ լիարժեքության պատճառով մասնակիցների բազում հարցումներ տեղյին, ուստի հարկ եղավ լրացուցիչ պարզաբանումներ հղել նրանց: Այդ հանգամանքը բացասական անդրադարձ ունեցավ ներկայացրած նախագծերից շատերի վրա:

չգիտենք: Թե մեկի և թե մյուսի արդյունքները կպարզվեն միայն նախագծերը ստացվելուց ու ցուցադրվելուց հետո:

Հայաստանի մասնակիցների համար անբարենպաստ եղավ տրված ժամանակը, հատկապես 1991 թ. աշնան-ձմռան ցրտաշունչ, առանց ջեռուցման, էլեկտրական լուսավորության հաճախակի անջատման վերջին փուլը: Այդ կարգի խոչընդոտներն, անշուշտ, դժվարացրին մասնակիցների գործը: Սակայն ի պատիվ իրենց պիտի ասել, որ շնորհիվ ցուցաբերած քացառիկ պատասխանատվության, կարողացան հաղթահարել եղած դժվարությունները, ավարտի հասցնել նախագծերն ու սահմանված ժամանակին դրանք ներկայացնել Մայր Աթոռ: Մինչ այդ, սկսել էին ստացվել նաև արտասահմանյան մասնակիցների նախագծերը (որովհետև նախնական հաղորդման մեջ նախագծերի հանձնման ժամկետը նշանակված էր սեպտեմբերի 1-ը):

Մնում էր կազմակերպել ստացված նախագծերի ցուցահանդեսը՝ հասարակական դիտման, ապա նաև քննարկման համար: Այն կատարվեց Հայաստանի նկարիչների տան երկու հարկի ցուցասրահներում 1992 թ. փետրվարի 6-ից 25-ը: Ընդամենը ստացվել էին 33 նախագիծ, բոլորն էլ հնգաթիվ խորհրդանշաններով (դեկզներով), առանց հեղինակների անունագրանունների նշման:

Սուրբ Էջմիածնի Մայր Աթոռի Հոգևոր Խորհրդի որոշմամբ կազմվեց 9 հոգուց բաղկացած մրցույթային հանձնաժողով: Նրա կազմում էին տողերիս հեղինակը, Մայր Աթոռի դիվանապետ Տ. Ներսես արքեպիսկոպոս Պողոսյանը, ժողովրդական ճարտարապետ Զիմ Թորոսյանը, ժողովրդական նկարիչ Գրիգոր Խանջյանը, Հայաստանի Հանրապետության ճարտարապետության և քաղաքաշինության նախարար Ռոմեո Զուլհալյանը, Երևան քաղաքի գլխավոր ճարտարապետ Մինաս Մինասյանը, ճարտարապետ Արմեն Հախնազարյանը (Գերմանիայից), Արարատյան թեմի առաջնորդ Գարեգին եպիսկոպոսը և վաստակավոր ճարտարապետ Բաղդասար Արզումանյանը:

Մրցույթային հանձնաժողովի առաջին նիստը մասնակցությամբ Ամենայն Հայոց Հայոց Կաթողիկոս Վազգեն Ա-ի, տեղի ունեցավ 1992 թ. փետրվարի 6-ին, Մայր Աթոռ Ա. Էջմիածնում:

Հանձնաժողովի նախագահ ընտրվեց ճարտարապետության դոկտոր-պրոֆեսոր Վարազդատ Հարությունյանը, իսկ քարտուղար՝ վաստակավոր ճարտարապետ Բաղդասար Արզումանյանը:

Նկատի ունենալով առաջացած իրավիճակը (ոտրլու արժեչափի իջեցումը) հանձնաժողովը հարկ համարեց խնդրել Վեհափառ Հայրապետին նշտումներ մտցնել մրցույթի նախապես հայտարարված պայմաններում: Նորին Սրբության համաձայնությամբ երեք գլխավոր մրցակիցների չափը բարձրացվեց 50 հազարի: Սահմանվեց նաև լրացուցիչ երեք խրախուսական մրցանակներ՝ յուրաքանչյուրը 10 հազար ոտրլու չափով:

Հաստատվեցին մրցույթային հանձնաժողովի աշխատակարգն ու ժամկետները:

Հանձնաժողովի հաջորդ նիստը գումարվեց փետրվարի 17-ին, նախագծերի ցուցադրման տեղում, նկարչի տան սրահներում: Մինչ այդ, 10 օր տրրված ժամանակամիջոցում հանձնաժողովի անդամները պիտի առանձին-առանձին հանգամանորեն ծանոթանային ցուցադրված բոլոր նախագծերին ու

դրանց բացատրագրերին, խորամուխ լինելին լուծումներում ու կարծիք կազմելին ցուցադրված նախագծերի մասին:

Փետրվարի 17-ին կայացած նիստի ժամանակ հանձնաժողովը նախագծերը ուշադիր դիտելուց հետո որոշվեց հետագա քննարկման համար թողնել 11 նախագիծ, իսկ մնացած 22 նախագծերը, որոնք պակաս չափով էին բավարարում, հանել քննարկումից, այլևս նրանց չվերադառնալ:

Երեք օր անց, փետրվարի 20-ին նորից նկարչի տանը տեղի ունեցած նիստի ժամանակ, կրկին անդրադառնալով առանձնացրած նախագծերին, որոշվեց հետագա քննարկման համար հավանություն ստացած նախագծերի թիվը կրճատել ևս 3-ով, թողնելով 85258, 77777, 70301, 12358, 00301, 20001 և 88816 խորհրդանշաններով նախագծերը: Նշված նախագծերը փոխադրել Մայր Աթոռ սուրբ Էջմիածին և ցուցադրել Նոր Վեհարանի սրահներում, որպեսզի հնարավորություն ընձեռնվի Վեհափառ Հայրապետին ու վանքի միաբանությանը նույնպես դրանց ծանոթանալու:

Մրցույթային հանձնաժողովի փետրվարի 25-ին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Նոր Վեհարանում կայացած նիստը վճռորոշ եղավ: Նորից և հանգամանորեն դիտելով ու քննարկելով առանձնացված ութը նախագծերը, հանձնաժողովը եկավ այն եզրակացության, որ դրանցից ոչ մեկը լիովին չի կարող երաշխավորվել կառուցման համար: Ուստի առավել հաջողներին կարող են խրախուսել մրցանակներով՝ առանց կառուցման իրավունքով օժտելու:

Այն նախագծերը, որոնք կարժանանան բարձր մրցանակի, հանձնաժողովը, կտա իր դիտողությունները և կսահմանի ժամկետ նախագծերում փոփոխություններ կատարելու համար:

Ընդունված չափանիշների համաձայն, գնահատելով քննարկմանը թողնվածները, 3-ը հանվեցին: Բարձր մրցանակի արժանի միայն երկու գախագծեր ճանաչվեցին, իսկ խրախուսական մրցանակի՝ երեքը: Դրանից հետո տեղի ունեցավ քվեարկություն: Բարձր մրցանակի համար միաձայն հավանություն ստացավ 77777, իսկ 8 ձայնով՝ 70001 խորհրդանիշով ներկայացված նախագծերը, իսկ խրախուսական մրցանակների՝ 70301 (միաձայն), 12358 և 19432 (երկուսն էլ 6 ձայնով) նախագծերը:

Ըստ գոյություն ունեցող կարգի, դրանից հետո բացվեցին այդ խորհրդանիշները կրող ծրարները և հայտնի դարձան հավանության արժանացած նախագծերի հեղինակները:

Նախորդ նիստում կայացրած որոշման համաձայն բարձր մրցանակի արժանացած երկու նախագծերի վերաբերյալ դիտողություններ կազմելու նպատակով գումարվեց մրցույթային հանձնաժողովի ևս մեկ նիստ, որի ժամանակ յուրաքանչյուր նախագծի վերամշակման համար կազմվեցին մրցույթային հանձնաժողովի դիտողություններն ու հանձնարարականները:

Ցուցաբարհում մնացին միայն տարբեր մրցանակների արժանացած նախագծերը, որոնց հարկ համարեց ծանոթանալ Վեհափառ Հայրապետը՝ դիտելուց հետո տալով իր հավանությունը մրցույթային հանձնաժողովի որոշումներին:

Դրանով հանձնաժողովն ավարտեց աշխատանքները:

Սուրբ Էջմիածնի Մայր Աթոռի դիվանատան անունից ի լուր հասարակայնությանը և մրցության մասնակիցների տեղեկատվական մամուլում հրապարակվեց մրցույթի արդյունքներն ամփոփող ներքոհիշյալ հաղորդագրությունը:

«Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Դիվանատունը հայտնում է, այսու, որ ավարտվեցին Հայաստանում քրիստոնեությունը որպես պետական կրոն ընդունման 1700 ամյակի կապակցությամբ Երևանում կառուցվելիք Մայր տաճարի նախագծերի (հայտարարված մրցույթի) քննող հանձնաժողովի աշխատանքները:

Նախագծերի քննարկումից պարզվեց, որ ներկայացված 33 աշխատանքներից և ոչ մեկը լրիվ չի բավարարում մրցույթի պայմաններին, ուստի հնարավոր չեղավ առանձնացնել 3 նախագիծ ներկայացնելու համար Վեհափառ Հայրապետին վերջնական ընտրություն կատարելու:

Ուստի հանձնաժողովը որոշեց առավելություն ունեցող երկու նախագծերի հեղինակներին շնորհել մրցանակ՝ յուրաքանչյուրին հիսուն հազար ուրբի պարգև և 3 նախագծերի հեղինակներին շնորհել խրախուսական մրցանակներ, յուրաքանչյուրին տրամադրելով տասը հազարական ուրբի:

Մրցանակի արժանացած նախագծերն են.

— 77777 խորհրդանիշով նախագիծը. հեղինակ վաստակավոր ճարտարապետ Ստեփան Հայկի Քյուրքչյան:

— 70001 խորհրդանիշով ներկայացված նախագիծը. հեղինակ ճարտարապետ Արտակ Բենիկի Ղուլյան, մասնակցությամբ ճարտարապետ Հայկ Երեմի Ասատրյանի:

Խրախուսական մրցանակի արժանացել են.

— 70301 խորհրդանշանով նախագիծը. հեղինակներ ճարտարապետներ Անահիտ Արթուրի Թարխանյան, Արթուր Տիգրանի Բաղդասարյան և Լևոն Դավթի Հակոբյան:

— 12358 խորհրդանշանով նախագիծը. հեղինակներ ճարտարապետության դոկտոր Օլեգ Մամիկոնի Վարդանյան և ճարտարագետ Նվեր Իսմայիլի Ասատրյան:

— 19432 խորհրդանշանով նախագիծը. հեղինակ ճարտարապետ Ռազմիկ Սերոբի Ասատրյան:

Հանձնաժողովը որոշեց մրցանակի արժանացած երկու նախագծերի հեղինակներին տալ ժամանակ, համապատասխան դիտողություններով, նախագծերի մեջ բարեփոխություններ կատարելու համար, որից հետո կըկատարվի նախագծի վերջնական ընտրությունը»:

Այժմ անդրադառնանք բարձր մրցանակի արժանացած երկու նախագծերի արժանիքներին ու թերություններին:

Հարկ է նշել, որ երկու հեղինակները տրամագծորեն տարբեր դիրքերից էին ջանացել լուծել առաջադրած ստեղծագործական խնդիրը:

Ստեփան Քյուրքչյանի նախագծում շահեկանը պրոֆեսիոնալ բարձր մակարդակն է, տեխնոլոգիական կարգի հետաքրքիր լուծումներով: Սակայն այն բնորոշ է խիստ արդիականությամբ, ազգային նկարագրի համարյա բացակայությամբ, այն աստիճանի, որ եկեղեցին հասարակական շենքի ընկալում ունի:

Նախագիծը բարեփոխելու համար հեղինակին հայտնվեց մրցութային հանձնաժողովի հետևյալ մասնագիտական դիտողությունները.

1. Հատակագծի հյուսիսարևմտյան և հարավարևմտյան թևերը, որտեղ նախատեսված են նստելատեղեր հավատացյալների համար, հատակի նիշը իջեցնել տաճարի աղոթասրահի հատակի ընդհանուր նիշին հավասար: Վերացնել դրանց առջևի հոծ բազրիքը, չի բացառվում այդ թևերի հատակի մեջ թեքությունը դեպի հետ:

2. Ս. Թադեոս և Ս. Բարդուղիմեոս մատուռների ներքին տարածությունները անհրաժեշտ է նախագծել աղոթասրահների ավանդական ձևով: Այդ ավանդատներում երեք մուտքերի անհրաժեշտություն չկա:

3. Ըստ նախագծի բացատրագրի, տաճարի արտաքին շարքերը շարվում են Ագարակի ոսկեգույն քարով, իսկ ներսի պատերը ծեփվում են: Հանձնաժողովը առարկում է Ագարակի քարի դեմ, որպես անորակի, իսկ ներսի նախատեսված ծեփը եպոք է փոխարինել քարի երեսպատումով:

4. Որմնակարների դասավորությունը գլխավոր խորանի աջ և ձախ մասերում, որը մտնում է խորանի մեջ, անհաջող է, չի առանձնացված Աստվածածնի որմնակարը, որը պիտի լինի իշխող:

5. Տաճարը զրկված է անմիջական բնական լույսից: Գմբեթի ճարտարապետական ծավալային լուծումը չի բավարարում հայկական տաճարի պահանջներին: Անհրաժեշտ է վերանախագծել:

6. Անհանգստություն է առաջացնում արտաքին ծավալներում ազատ կանգնած պատերի առատությունը, որը խաթարում է հորինվածքի ծավալատարածական համակարգի ըմբռնմանը:

7. Վերանայել երգչախմբին հատկացված տեղը, այն հնարավորին չափ մոտեցնել բեմին: Վերանայման կարիք ունի նաև աղոթասրահի երկու կողմերում տեղավորված նստելատեղերը տանող աստիճանավանդակների դասավորությունը:

8. Հանձնաժողովը անհրաժեշտ է համարում արտաքին և ներքին ծավալների պատերի մշակման ժամանակ առավել չափով օգտագործել հայկական ավանդական ճարտարապետության ձևերն ու հնարանքները:

9. Տաճարը պետք է ունենա ավելի հայեցի նկարագիր:

Ծարտարապետ Արտակ Դուլյանի (մասնակցությամբ ճարտարապետ Հայկ Ասատրյանի) հորինած նախագիծը նույնպես բնորոշ է շահեկան կողմերով: Այն աչքի է ընկնում հատակագծային և ծավալատարածական կոտ հորինվածքով ու փոխկապակցությամբ, հավատարմությամբ հայկական եկեղեցական ճարտարապետության ավանդույթներին: Սակայն ընդհանուր նկարագրով խիստ հնամենի է, անհարկի ծանրաբեռնված ճարտարապետական դրվագման միջոցներով, իսպառ զուրկ է արդիական հնչեղությունից:

Նկատի ունենալով նշված պակասավոր կողմերը, մրցույթային հանձնաժողովը այդ նախագծի վերաբերյալ հեղինակներին ներկայացրեց հետևյալ դիտողություններն ու հանձնարարականները.

1. Հատակագիծը թողնում է բարդ ու կոտրուվածության տպավորություն:

2. Գլխավոր մուտքը անշուք է, այն պետք է ճարտարապետորեն շեշտել, տարբերելով մյուս մուտքերից:

3. Տաճարի արտաքին և ներքին ճարտարապետական լուծումներում առկա են անհարկի պաճուճանքներ, անհրաժեշտ է պարզեցնել, հնարավորին չափ զուսպ ու միասնական դարձնել:

4. Երջապատի շենքերը նույնպես անհրաժեշտ է թեթևացնել ու պարզեցնել:

Երկու նախագծերի վերաբերյալ մրցույթային հանձնաժողովի դիտողությունների ու հանձնարարականների հիման վրա նախագծերի վերամշակման համար, համաձայնությամբ հեղինակների, ժամանակ տրամադրվեց մինչև 1992 թ. սեպտեմբերի վերջը:

Նշելի է նաև, որ նախագծերի ցուցադրության և քննարկման ընթացքում տարբեր կարծիքներ ու առաջարկություններ պարունակող Վեհափառ Հայրապետի անունով ստացված նամակների բովանդակությանը իրազեկ դարձնելու համար տրամադրվեցին մրցութային հանձնաժողովին: Քանի որ դարձք պարունակում էին անընդունելի դրույթներ, հաշվի չառնվեցին:

(Շարունակելի)